

דין דם בעד בדיקה אצל אשה עם התקן תוך רחמי

הקדמה

רובו של סימן קצ ביורה דעה עוסק בהרחבה באפשרות תליית כתמים שנמצאו על ידי האשה (בהעדר הרגשה). מבואר שם, שהעיקרון היסודי של דיני תליות כתמים הוא שניתן לתלות בקלות בכל גורם אפשרי, ואפילו אם יהיה ספקולטיבי. זאת משום שבבסיס גזירת חכמים לאסור כתמים, קבעו חכמים שניתן להקל בגזירה זו ולתלות "בכל דבר שהיא יכולה לתלות"¹ – "שלא אמרו חכמים הדבר להחמיר אלא להקל, שנאמר: 'ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זובה בבשרה', דם ולא כתם"².

בסימן קפג מבואר, שבמקרה שקיים אפילו ספק של הרגשה, יצא הדבר מכלל כתם וחוששים לדם דאורייתא, וממילא דיני התליות שנאמרו בסימן קצ אינם קיימים באופנים אלו (של הרגשה ואפילו ספק הרגשה).

מעתה, בנידון דידן, כשרואה דם בבדיקת עד, בכדי שניתן יהיה לתלות צריך בירור חזק יותר שאכן אין זה דם נדה (משום שבבדיקת עד אנו פוסקים למעשה שיש לחוש "דילמא ארגשה ולא אדעתא").

סימן קפז עוסק בסוגיה זו (של תליית דמים שבאו בהרגשה או בספק הרגשה) ומבואר בו שישנם מצבים שבהם בירור זה מתאפשר, על ידי תליית הדם במכה המצויה בגופה במקום יציאת הדם³.

תליה זו (במכה) המבוארת בסימן קפז הינה אף בדם הבא בהרגשה וקל וחומר בכתמי עד הבדוק כשחוששים להרגשה ("דדילמא ארגשה ולא אדעתא").

יסוד דין תלייה במכה

בברייתא בגמרא, בדין אשה שהוחזקה לראות דם מחמת תשמיש (ג' פעמים עם ג' אנשים), מובא שיש לברר מה התשמיש גורם: דהיינו, האם התשמיש גורם ליציאת דם וסת מרחמה – וממילא תיאסר לשמש, או שמא התשמיש פוצע אזורים רגישים ב"צדדין" (= הנרתיק) וכדומה ואז מדובר בדם מכה – ומכיוון שדם זה אינו אסור, ממילא יהיה לה מותר להמשיך לשמש על אף שהיא רואה דם מחמת שימושה:

תנו רבנן: הרואה דם מחמת תשמיש – משמשת פעם ראשונה ושניה ושלישית, מכאן ואילך – לא תשמש, עד שתתגרש ותנשא לאחר. ניסת לאחר וראתה דם מחמת תשמיש – משמשת פעם ראשונה ושניה ושלישית, מכאן ואילך – לא תשמש, עד שתתגרש ותנשא לאחר. ניסת לאחר וראתה דם מחמת תשמיש – משמשת פעם ראשונה ושניה ושלישית, מכאן ואילך לא תשמש עד שתבדוק עצמה. כיצד בודקת את עצמה – מביאה שפופרת ובתוכה מכחול, ומוך מונח על ראשו, אם נמצא דם על ראש המוך – בידוע שמן המקור הוא בא, לא נמצא דם על ראשו – בידוע שמן הצדדין הוא בא. ואם יש לה מכה באותו מקום – תולה במכתה, ואם יש לה וסת – תולה בוסתה. ואם היה דם מכתה משונה מדם ראייתה – אינה תולה.

נדה דף סה ע"ב - סו ע"א

בהמשך הברייתא הובאה מחלוקת רבי ורשב"ג, האם דם הבא מן המקור טמא בכל אופן, או דווקא אם הוא דם נידות. ומכל מקום משמע שלכולי עלמא, אם יש לאשה מכה במקורה – יכולה לתלות את הדם במכתה: ונאמנת אשה לומר מכה יש לי במקור שממנה דם יוצא – דברי רבי, רשב"ג אומר: דם מכה הבא מן המקור – טמא; ורבתינו העידו על דם המכה הבא מן המקור שהוא טהור. מאי בינייהו? אמר עולא: מקור מקומו טמא איכא בינייהו.

שם, דף סו ע"א

וכן מבואר בגמרא, שעל אף שרשב"ג סובר שדם הבא מן המקור טמא, הוא מודה שכאשר יכולה לתלות במכתה, הרי היא טהורה לבעלה:

...דתניא: הרואה דם מחמת מכה, אפילו בתוך ימי נדתה, טהורה – דברי רשב"ג, רבי אומר: אם יש לה וסת – חוששת לוסתה. מאי לאו, בהא קמיפלגי, דמר סבר – וסתות דאורייתא, ומר סבר

¹ משנה נדה ח, ב.

² שם, משנה ג.

³ תלייה נוספת של דמים שבאו בהרגשה נמצאת בסימן קצא העוסק בתלייה אגב מי רגליים (שהדמים שבאו בהרגשה אינם ממערכת הרבייה אלא ממערכת השתן).

– וסתות דרבנן ! אמר רבינא : לא, דכולי עלמא – וסתות דרבנן, והכא – במקור מקומו טמא קמיפלגי: רשב"ג סבר : אשה – טהורה, ודם טמא – דקאתי דרך מקור, ואמר ליה רבי : אי חיישת לוסת – אשה נמי טמאה, ואי לא חיישת לוסת – מקור מקומו טהור הוא.

שם, דף טז ע"א

ומכל מקום הביא הבית יוסף ש"פסקו הפוסקים כרבי⁴.

אופן התלייה במכה

א. האם תולים בכל מכה או דווקא במכה שיודעת שמוציאה דם

הראשונים נחלקו האם תלייה במכה מתאפשרת דווקא כשיודעת שהמכה מוציאה דם, או שעצם ידיעתה על מכתה מאפשרת לתלות שהדם בא ממנה.

דעת התוספות שאפילו למאן דאמר וסתות דרבנן, יכולה לתלות במכתה דווקא אם מרגישה שמכתה מוציאה עתה את הדם, ולא די שיודעת שמכתה מוציאה דם, וודאי שלא די שתדע שיש לה מכה (ולסוברים שוסתות מדאורייתא, בשעת וסתה טמאה אפילו יודעת שמכתה מוציאה דם ואף מרגישה שהדם יוצא מהמכה):

נראה דדוקא במרגשת שבא דם זה מן המכה. ואפ"ה אם זמן וסת הוא, אי וסתות דאורייתא, חיישינן שמא גם מן המקור בא הדם. אבל אם אינה מרגשת יציאת דם מן המכה, טמאה לכ"ע אם הוא זמן וסתה, דאי לאו הכי וכי לעולם לא תהא נדה? והלא קודם מכה הוה לה וסת.

תוספות נדה דף טז ע"א ד"ה 'ומר סבר'

התרומה למד מלשון הברייתא שיכולה האשה לתלות בכל מכה שהיא יודעת שמוציאה דם :

ודין אשה שיש לה מכה באותו מקום ואינה יודעת אם מוציאה דם או לא, אם בודקת עצמה באותו מקום ומצאה דם, או אם מרגשת כשנופל הדם מן הרחם, טמא ואינה תולה במכה. דתניא: 'נאמנת אשה לומר מכה יש לי באותו מקום שממנה יוצא דם'. משמע דווקא יודעת שיוציאה דם מן המכה ותולה בה, אבל אם ספק לה אינה תולה.

ספר התרומה הלכות נדה סימן צב

אולם בהמשך דבריו מבואר שדווקא שלא בשעת וסתה די שתדע שמכתה מוציאה דם, מה שאין כן בשעת וסתה: אבל בשעת וסתה, אפילו יודעת בודאי שדם יוצא מן המכה אינה תולה בה, דאם לא כן לא תהא טמאה לעולם.

ספר התרומה, שם

כאמור לעיל, רק בדם הבא בהרגשה או בבדיקת עד יש צורך לדעת שהמכה מוציאה דם, ואילו בכתמים מפורש במשנה⁵ שבכל מקרה יכולה לתלות במכה:

אמנם כל כתמים שתמצא בבגדיה טהורים, ותולה במכה אפי' אינה יודעת שהמכה מוציאה דם, דבכתמים הלכו רבנן להקל, וסתם מכה היא לפעמים מוציאה דם. ואם סופרת ז' נקיים, מסברא משלשה נקיים ואילך הכתמים טהורין ותולה במכה ואינה סותרת. אבל צריכה שתדע בודאי שפסק דם המקור, ולכך צריך שלשה ימים ראשונים נקיים לגמרי משבעה ימי ספירה⁶.

ספר התרומה, שם

⁴ אולם ערוך השלחן (סעיף נו) כתב בשם הנוב"י והכו"פ שקיי"ל כרשב"ג שמקור מקומו טמא. אלא שכאמור בימינו אין בדבר נפק"מ לדינא.

⁵ משנה נדה ח ג, במעשה דר"ע.

⁶ ראו ברמ"א סימן קצו סעיף י.

הבית יוסף ציין שההגהות מיימוניות⁷ הביא את דברי התרומה ושכן כתב המרדכי⁸. ובמשמרת הטהרה⁹ הביא עוד ראשונים שנקטו בדעה זו.

לעומת זאת, דעת הרשב"א שכל שיודעת שיש לה מכה הרי היא תולה במכתה, ואפילו בשעת וסתה : וקיימא לן כאוקמתיה דרבא דוסתות דרבנן, וכיון שכן זו שרואה דם – אפילו בשעת תשמיש ואפילו בשהגיע עת וסתה – טהורה, ואשה בחזקת טהרה עומדת ותלינן להקל, שאני אומר דם זה מן המכה בא, ולא נחלקו רשב"ג ורבי בדבר זה...

תוה"א ב"ז ש"ד דף כג ע"א

וכתב הרשב"א שלא צריך שתדע בוודאות שהדם בא ממכתה, אלא כל שמרגישה שיש לה מכה באותו מקום, הרי היא תולה בכך :

ומסתברא דאפילו אינה מרגשת ממש שהדם שותת ויורד מן המכה. חדא דאין עיניה בין מכתה, ואי אפשר לה לידע אלא בבדיקת שפופרת, כדרך שאמרו בפרק תינוקת ברואה דם מחמת תשמיש. והתם משמע ודאי דברואה דם מחמת מכה אינה צריכה שפופרת, דתניא התם : 'הרואה דם מחמת תשמיש... לא תשמש עד שתבדוק את עצמה... ואם יש לה מכה תולה במכה... ונאמנת אשה לומר מכה יש לה שממנה הדם שותת ויורד'. אלמא אף בלא בדיקה תולה במכתה, דאף בשיש לה מכה אי אפשר לה לדעת אם הוא מן המכה אלא בבדיקה, אלמא מן הסתם היא תולה במכתה.

תוה"א, שם

כנגד ראייתו של התרומה מהברייתא "דתניא נאמנת אשה לומר מכה יש לי באותו מקום שממנה יוצא דם. משמע דווקא יודעת שיוצאה דם מן המכה..."¹⁰, ביאר הרשב"א שבאה הברייתא לומר, שלא צריך שנדע בוודאי שיש לה מכה, אלא אפילו אם האשה מרגישה שיש לה מכה, הרי היא נאמנת על כך, ותולים במכתה גם אם לא ידוע שהדם בא משם. והוכיח כן מלשון התוספתא, שמפורש בה שנאמנות האשה הינה על עצם המכה ולא על כך שהמכה מוציאה דם :

והא דקתני 'נאמנת לומר מכה יש לה שממנה הדם שותת ויורד', לאו נאמנת לומר שממנה שותת ויורד קאמר, אלא כלפי שאמר 'אם יש לה מכה תולה במכתה' קא אמר שאין אנו צריכין לדעת בבירור שיש לה מכה, אלא היא עצמה מרגשת במכה ונאמנת לומר מכה יש לה שיש שם דם, תולה במכתה שאני אומר ממנה הדם שותת ויורד. ובלישנא דתוספתא לא מצאתי 'שממנה הדם שותת ויורד', אלא כך שנויה בתוספתא : 'ונאמנת אשה לומר מכה יש לי מן המקור' ע"כ. ודרך הגמרא בכמה מקומות להוסיף בלשון התוספתא דרך פירוש בעלמא, ושונין כאלו הוא מגוף התוספתא.

תוה"א, שם

הרשב"א והתרומה נחלקו בביאור לשון הברייתא : לפי התרומה, המילים "שממנה יוצא דם" הינם המשך דברי האשה, ואילו לפי הרשב"א מילים אלו הן דברי חכמים ומסקנתם. מעתה, לדעת התרומה נאמנותה של האשה על מכתה היא דווקא כשאומרת : "מכה יש לי באותו מקום שממנה יוצא דם"; ואילו לדעת הרשב"א אמירתה של האשה אינה אלא : "מכה יש לי באותו מקום", ודי בעדותה על עצם המכה בשביל שאנו נתלה לומר "שממנה יוצא דם".

במשמרת הטהרה¹¹ הביא הגר"ע יוסף, שכדברי הרשב"א פסקו המאירי¹², הריטב"א¹³ והרדב"ז¹⁴, ושכן נראה מדברי הר"ן¹⁵ וכן הבין הכסף משנה בדעת הרמב"ם¹⁶.

⁷ איסור"ב פי"א אות ח.

⁸ סי' תשלה דף א ע"ג.

⁹ ח"א, עמ' רלא ועמ' רמט.

¹⁰ ספר התרומה שם.

¹¹ עמ' רלא ועמ' רמט.

¹² על הגמרא דלעיל, דף סו ע"א.

¹³ נדה סו ע"א.

¹⁴ ח"א סי' תמד.

¹⁵ נדה טז ע"א.

¹⁶ איסור"ב פ"ח הי"ד.

מפסק המחבר משמע שהכריע כרשב"א, שהרי סתם שתולה במכתה:
אם יש מכה באותו מקום, תולין בדם מכתה.

שולחן ערוך יו"ד קפ"ז, ה

ומשמע שלא דווקא כשיודעת שהמכה מוציאה דם, אלא כל שיש לה מכה, הרי היא תולה במכתה. וכן לא חילק בין שלא בשעת וסתה לבין שעת וסתה, וממילא נראה שפסק כרשב"א, שכל שיש לה מכה, תולה במכתה בכל עניין ואפילו בשעת וסתה.

הש"ך¹⁷ הביא את פסק הב"ח, שכתב שאם האשה מרגישה את יציאת דמה מן המקור, אין לטהרה מחמת מכתה אלא כשיודעת בבירור שיש לה מכה במקור. אבל אם מכתה בצדדי הנרתיק וכדומה, או שאינה יודעת, טמאה. ומכל מקום משמע שאם לא הרגישה בוודאות שהדם יצא מן המקור, אינה צריכה לדעת בוודאות שהמכה במקורה: ואיכא למידק: לאיזה צורך תני: 'ונאמנת אשה לומר מכה יש לי במקור וכו', ליתני סתמא: 'ונאמנת אשה לומר מכה יש לי שממנה יוצא הדם'. ונראה דאתא לאשמועינן דאינה תולה במכתה אלא אם כן דיודעת דממקום שיוצא הדם שם יש לה מכה. ולפיכך אם יש לה מכה במקור והדם יוצא מן המקור, צריך שתאמר 'מכה יש לי במקור'. אבל אם אומרת בסתם 'מכה יש לי', אין תולין הדם שבא מן המקור במכה שיש לה. והכי איתא בספרים שבידינו 'מכה יש לי במקור' וכך הוא באלפסי ומיימוני¹⁸ ואשירי¹⁹, ובתורת הבית הארוך העתיק כך מן התוספתא.

ב"ח אות ה

ומכל מקום הוסיף הש"ך²⁰ בשם אביו ובשם הב"ח, שכשמרגשת שמכתה במקור עצמו, יכולה לתלות בדם מכתה, 'דאפילו בדקה עצמה בשפופרת ומצאו על המוך תולין במכה'.

ב. פסיקת ההלכה בתלייה בשעת וסתה ושלא בשעת וסתה

כאמור לעיל, הרשב"א פסק שלגבי אפשרות תליית דם במכה אין לחלק בין שלא בשעת וסתה לשעת וסתה. אולם דבריו אינם פשוטים כלל ועיקר, ונחלקו הראשונים האם אכן יכולה אשה לתלות במכתה אף בשעת וסתה. הבית יוסף הביא שדעת הסמ"ג²¹ והסמ"ק²² שבשעת הוסת אין לתלות במכה. וכתב על סיעה זו "והיה נראה לכאורה דליכא מאן דפליג ביה, דהא נימוקו עמו הוא". ונראה שכוונתו לנימוק התוספות דלעיל שכתבו ש"אם אינה מרגשת יציאת דם מן המכה טמאה לכ"ע אם הוא זמן וסתה, דאי לאו הכי וכי לעולם לא תהא נדה? והלא קודם מכה הוה לה וסת"²³.

אלא שכתב הבית יוסף שהרשב"א אינו יחיד בדעתו, שהרי גם ברמב"ם מפורש שאפילו בשעת הוסת ניתן לתלות במכה:

וכן אשה שראתה דם מחמת מכה שיש לה במקור, אף ע"פ שראתה בשעת וסתה היא טהורה והדם טהור, שהוסתות מדבריהם...

רמב"ם איסור"ב פ"ח הי"ד

כאמור לעיל, ראיית הרשב"א הינה ממסקנת רבא בגמרא שוסתות דרבנן, ועל כן בשל חזקת טהרתה של האשה, תולים במכתה אף בשעת וסתה:

...וקיימא לן כאוקמתיה דרבא דוסתות דרבנן. וכיון שכן, זו שרואה דם אפילו בשעת תשמיש ואפילו בשעה גיעת וסתה – טהורה, ואשה בחזקת טהרה עומדת ותלינן להקל, שאני אומר: 'דם זה מן המכה בא', ולא נחלקו רשב"ג ורבי בדבר זה. ואם תאמר: והלא בנשים דעלמא חיישינן לעונת הוסת כולה, ואף על פי שלא ראתה, מ'והזרתם את בני ישראל מטומאתם', והיאך אתה מתיר את זו שהיא בשעת וסתה שהרי דם לפניך? ! י"ל ההיא דרבנן היא, ומשום דאפשר למיקם אמילתא, אבל הכא ליכא למיקם אמילתא, ואין דנין אפשר משאי אפשר, שאם כן אף אתה אוסרה לבעלה לעולם.

¹⁷ ס"ק יז.

¹⁸ איסור"ב פ"ד ה"כ.

¹⁹ פ"י סי' ג.

²⁰ ס"ק יח.

²¹ לאוין קיא לט.

²² סו"ס רצג.

²³ תוספות, נדה טז ע"א, ד"ה 'זמר סבר'.

תוה"א, שם

יש לציין שהש"ך כתב שדעת הרמב"ם אינה כרשב"א, ועל כן הרשב"א יחיד בדעתו וממילא אין הלכה כמותו: ...ובית יוסף וד"מ והגהת דרישה כתבו דהרמב"ם והרשב"א חולקים. וזה אינו! דאע"ג דהרשב"א חולק ומתיר אפילו בשעת וסתה אע"פ שאינה מרגשת שמכתה עתה מוציאה דם, מ"מ הרמב"ם לא העתיק אלא הש"ס פרק כל היד, וכמו שפירשו התוספות והפוסקים הש"ס במרגשת שעתה בא דם זה מן המכה, כך יש לפרש דברי הרמב"ם. אלא דהרשב"א חולק בביאור, ויחיד הוא נגד כל הפוסקים הנ"ל.

ש"ך סימן קפז ס"ק כו

אולם, כפי שהבאנו לעיל, הגר"ע יוסף הביא במשמרת הטהרה²⁴ שכדברי הרשב"א פסקו המאירי, הריטב"א והרדב"ז, ושכן נראה מדברי הר"ן. ואם כן גם אם נאמר שהרמב"ם חלק על הרשב"א, אף על פי כן הרשב"א אינו יחיד בדעתו. ומלבד זאת כאמור, בכסף משנה²⁵ ביאר המחבר שגם דעת הרמב"ם כרשב"א.

כאמור לעיל, על אף שסברת הסמ"ג והסמ"ק חזקה ביותר, הביא הרשב"א ראייה לדבריו מפשט הברייתא²⁶ במחלוקת רבי ורשב"ג, שלכולי עלמא תולה במכתה ו"אפילו בתוך ימי נדתה טהורה".

תרומת הדשן הביא את ביאור המרדכי²⁷ ללשון הברייתא: "ואם יש לה וסת – תולה בוסתה"²⁸, שאם יש לאשה וסת קבועה וראתה דם שלא בשעת וסתה, יכולה לתלות במכתה, ומשמע אף כשאינה יודעת שמוציאה דם. כאמור, ביאור זה אינו אלא לפי המרדכי וסיעתו, שפוסקים שאינה יכולה לתלות במכה אם אינה יודעת בוודאי שמוציאה דם. ומכל מקום על פי ביאור זה, שוב אין מקום לשיטת הרמב"ם והרשב"א שגם בשעת הוסת ניתן לתלות בדם מכה:

עוד כתב במרדכי: ההיא ברייתא 'הרואה דם מחמת תשמיש', דתנו בה: 'ואם יש לה וסת תולה בוסת', פי' ואם יש לה וסת זמן קבוע שהיא רואה נדה תולה בוסתה, שיכולה לומר שהדם שהיא רואה טהור הוא, דעדיין לא הגיע וסתה ותולה במכתה כו'. אלמא דס"ל דאין אורח בא אלא בזמנו, מהני דתולין במכה, מה שאין תולין בלא זה. והנה אתה כתבת שלאשתך יש לה וסת כהגון וכדרך הנשים, א"כ מועיל ג"כ להתיר ולטהר...

תרומת הדשן פסקים וכתבים סימן מז

יש לציין שראיתו אינה פשוטה, שכן לכאורה פשט דברי הברייתא "ואם יש לה וסת – תולה בוסתה", עוסקים בקביעות לראייה מחמת התשמיש ולא בסתם וסתה שהוא זמן ראייתה את דם נידותה. וכן פירש רש"י²⁹. ומכל מקום הרמ"א פסק את דברי המרדכי ומהרא"י להלכה³⁰:

הגה: וכל זה באשה שיש לה וסת קבוע, ואז יכולים לתלות שלא בשעת וסתה במכתה, אע"פ שאינה יודעת בוודאי שמכתה הוציאה דם (כך משמע בפסקי מהרא"י סימן מ"ז ובהגהות ש"ד). וכן אם אין לה וסת קבוע, והוא ספק אם הדם בא מן המקור או מן הצדדין, תלינן במכה מכח ספק ספיקא, ספק מן הצדדין או מן המקור, ואת"ל מן המקור, שמא הוא מן המכה. אבל אם ידוע שבא מן המקור, אע"פ שיש לה מכה במקור, אינה תולה במכה, אם אין לה וסת קבוע, אלא אם

²⁴ עמ' רלא ועמ' רמט.

²⁵ איסור"ב פ"ח הי"ד.

²⁶ נדה טז ע"א.

²⁷ שבעות רמז תשלה.

²⁸ נדה סו ע"א.

²⁹ דף סו ע"א ד"ה 'ואם יש לה וסת'.

³⁰ כך ביאר הש"ך (ס"ק כ) את הכרעת הרמ"א. הוא אף הוסיף שייטכן לומר שגם החולקים על המרדכי לעניין תלייה שלא בשעת וסתה, יודו לו כשיש מכה אף שאינה יודעת שמוציאה דם: "...ובכהאי גוונא אפשר דאף הפוסקים החולקים אהמרדכי מודים כיון דאיכא עוד צד היתר שיש לה מכה. ועל פי הדברים האלה הם דברי הרב".

אמנם בשו"ת באהלה של תורה (ח"א סי' כד) ביאר "שהרמ"א סמך בעיקר על הרשב"א; אלא שחלק עליו בנקודה אחת: שכן הרשב"א מטהר אפילו בשעת וסתה. ועל כן הקשו הראשונים: וכי לעולם לא תיטמא! ? ולכן הרמ"א לא קיבל את דעתו בנוגע לשעת וסתה". וכן נראה שסברו הב"ח (אות ד) והט"ז (ס"ק י).

ומכל מקום הב"ח (אות ד) פסק להדיא כהכרעת הרמ"א: "...וכן פסק הרב בהגהות שלחן ערוך (ס"ה) ועל זה יש לסמוך... כיון דהרשב"א בתורת הבית הארוך הביא ראייה מפורשת מן התוספתא, להתיר בכל אשה שיש לה מכה לתלות במכתה אף על פי שאינה מרגשת שמכתה מוציאה דם ואפילו באשה שאין לה וסת, ומביאו בית יוסף. וכך פסק בשלחן ערוך (שם) בסתם: 'אם יש לה מכה באותו מקום תולין בדם מכתה' עכ"ל, די לנו להחמיר באשה שאין לה וסת קבוע, התם הוא דבעינן דידעת דמכתה מוציאה דם. אבל ביש לה וסת תולה במכתה, אפילו אינה יודעת דמכתה מוציאה דם. וכך אנו עושין מעשים פה ק"ק קראקא".

כן יודעת בודאי שמכתה מוציאה דם (כן משמע במרדכי ה"נ ובהג"מ פ"א דא"ב) (ועיין ס"ק כ"ב). ומ"מ בשעת וסתה, או מ' ל' יום ל' יום, אינה תולה במכתה, דאל"כ לא תיטמא לעולם. (ג"ז שם ובב"י בשם סמ"ג וסמ"ק). וכתמים, תולה בה בכל ענין (במרדכי).

רמ"א סעיף ה

לעומת זאת, הט"ז חלק על מה שפסק הרמ"א בבעלת וסת קבוע שלא בשעת וסתה, להתיר לתלות במכה אף על פי שאינה יודעת שמוציאה דם. והאריך להוכיח שדווקא אם ישנה ראייה שהדם יוצא מן המכה, ניתן לתלות במכה גם בלי ידיעה ברורה, כעולה מפסק תרומת הדשן (על פי המרדכי) שנפסק בשולחן ערוך³¹.

אולם אף על פי כן כתב הט"ז שישנם מצבים שבהם יכולה לתלות במכה, אף שאינה יודעת בוודאות שהיא מוציאה דם: (א) כאשר חשה כאב במכתה, שהרי אז יש סבירות גבוהה שהכאב מעיד על יציאת הדם מן המכה; (ב) כאשר ידוע כי מכה מסוג זה עשויה לדמם:

...שאם בשעת הכאב מוצאה דם, מוכחא מילתא דממנו הוא בא, ועל כן מותר אף אם לאחר שיפסוק הכאב מוצאה דם נראה דמתמצית אותו הדם שהיה בשעת הכאב נשאר זה... ועוד נ"ל אם יש לה מכה שרגילין נשים אחרות לראות דם ממכה כזו, אע"פ שזו אינה יודעת יש לתלות במכה. כן נראה לע"ד.

ט"ז ס"ק י

הש"ך האריך להוכיח שמה שהקל הרמ"א בבעלת וסת קבוע, לתלות במכתה גם כשאינה יודעת שמוציאה דם, אין זה אלא שלא לאסרה על בעלה מדין רואה מחמת תשמיש, אבל נטמאת מספק וצריכה לשבת שבעה נקיים ככל רואה טיפת דם כחרדל:

...ולפ"ז נראה דאין להתיר אלא לבעלה, משום דבכמה מקומות חשו חז"ל שלא להוציא אשה מבעלה ומשום עגונה הקילו, הלכך אין להחזיקה ברואה מחמת תשמיש. אבל מ"מ צריכה לישב ז' נקיים, דבכה"ג אין לסמוך אהמרדכי, דהא מדברי רש"י נראה שחולק, וגם הרמב"ן והרשב"א והרמב"ם והטור ושאר כל הפוסקים שפירשו 'ואם יש לה וסת ושמשה סמוך לוסתה תולין בוסתה', אלמא לא שמשה סמוך לוסתה – אפילו יש לה וסת לא תלינן דדם טהור הוא. וכ"כ בתשובת מהר"מ פדוואה סי' י'... וכן הרב לא הקיל אלא שלא להחזיקה ברואה מחמת תשמיש (וגם זה בשיש לה מכה אע"פ שאינה מוציאה דם). ומדברי הב"ח נראה דמתיר בכל ענין. ולפעד"נ כמ"ש.

ש"ך ס"ק כ

אולם, כפי שהביא הש"ך בסוף דבריו, דעת הב"ח הינה שכשפסק הרמ"א שבעלת וסת קבוע תולה במכתה גם אם אינה יודעת שמוציאה דם, כוונתו שתולה לגמרי ומותרת לבעלה. וכן מצינו שהבינו פוסקים רבים את דעת הרמ"א, ובהם הנודע ביהודה³², הכרתי ופלת³³, הפרדס רימונים³⁴ ערוך השלחן ועוד אחרונים³⁵:

והנה רבינו הרמ"א הכריע במחלוקת זו... וכך הוא דעתו הגדולה, דאין שום חילוק בדין זה, בין לעניין שלא להוציאה מבעלה מפני ראייה מחמת תשמיש ובין לעניין לטהר את הדם שלא תשב ז' נקיים. ולכן סיים 'דבשעת וסתה אינה תולה במכתה וכו'', ואי לעניין שלא להוציא מבעלה, אפילו אין תולין במכתה אין זה רואה מחמת תשמיש, כיון דשעת וסתה הוא... ולפי דעתו כן הוא, דזה שהקילו חכמים לתלות במכה יש לפעמים שתולין אף כשאין יודעין שמכתה מוציאה דם ויש לפעמים שצריך לדעת דווקא שמכתה מוציאה דם. כיצד, כגון שיש עוד קולא להמכה, כמו כשיש לה וסת קבוע ועתה היא שלא בשעת וסתה, שיש לה חזקת טהרה. או אפילו אין לה וסת קבוע, רק שיש לה ספק ספיקא. דספק ספיקא עדיפא מחזקה, והספק ספיקא הוא כשאינו ידוע מקום המכה אם היא במקור או בצדדין... מ"מ נלע"ד דהסומך גם בזה על הרמ"א לא הפסיד, דסברותיו ברורות ונקיות ודו"ק.

³¹ בסעיף ז: ש"כל זמן שהיא בודקת בכל החורים והסדקים אינה מוצאה כתמים, כי אם במקום אחד בצדדין".

³² קמא חיו"ד סי' מא.

³³ ס"ק ו.

³⁴ ס"ק כד.

³⁵ הובאו באריכות במשמרת הטהרה ח"א עמ' רלו.

ערוך השלחן סעיפים נד-נז

בטהרת הבית³⁶ פסק על פי האשכול³⁷ כדברי הש"ך, שכשרואה דם מחמת תשמיש ויש לה מכה באותו מקום אך אינה יודעת אם מכתה מוציאה דם, ניתן לסמוך על הרשב"א רק לעניין שלא לאסרה על בעלה מדין רואה מחמת תשמיש; ואילו לגבי טהרתה אין לסמוך על התלייה במכתה, וצריכה להפסיק בטהרה, לספור שבעה נקיים ולטבול בלי ברכה. ורק אם יודעת בבירור שמכתה מוציאה דם, יכולה לתלות במכתה לגמרי ועל אף ששופעת דם בשעת התשמיש, היא טהורה ומותרת לבעלה.

אולם לעניות דעתי שלא בשעת וסתה יש לסמוך על פשט פסק המחבר³⁸ והרמ"א שהקלו אף כשאינה יודעת שמכתה מוציאה דם; וכפי שכתבו האחרונים דלעיל בדעת הרמ"א. ובייחוד בנידון זה שרואה בשעת התשמיש, שיש לתלות את הדימום במכתה גם כשאינה יודעת שמכתה מוציאה דם. שהרי התשמיש מהווה ריעותא ביחס למכות באשר הן, משום שכוח התשמיש עלול לפצוע את המכה. ומכיוון שהאשה בחזקת טהרה עומדת ואינה בשעת וסתה, לכאורה תוכל לתלות במכתה שאינה יודעת שמוציאה דם. זאת מקל וחומר ממה שפסקו כן שלא בשעת תשמיש, הן על פי הרשב"א וסיעתו כפי שהכריע המחבר, והן על פי המרדכי ומהרא"י כפי שהכריע הרמ"א³⁹. וכפי שסיים ערוך השלחן דלעיל: "דהסומך גם בזה על הרמ"א לא הפסיד, דסברותיו ברורות ונקיות".

האמור עד כה בבעלת וסת קבוע לשיטת הרמ"א וסיעתו שתולה במכתה, אינו אלא שלא בשעת וסתה, אבל בשעת וסתה פסק הרמ"א שאפילו אם יודעת שמכתה מוציאה דם, אין לטהרה:

...ומ"מ בשעת וסתה, או מל' יום לל' יום, אינה תולה במכתה, דאל"כ לא תיטמא לעולם. (ג"ז

שם ובכ"י בשם סמ"ג וסמ"ק).

רמ"א סעיף ה

אולם כתב הש"ך שאם מרגישה עכשיו שמכתה מוציאה דם, יכולה לתלות במכתה אפילו בשעת וסתה. שהרי במצב זה סברת התוספות "דאי לאו הכי וכי לעולם לא תהא נדה" אינה מתקיימת, שהרי תטמא כשלא תרגיש שהדם בא מן המכה:

...אבל אם מרגשת עתה שדם זה בא מן המכה, אפילו בשעת וסתה טהורה. ולא שייך לומר בכך"ג

'דאל"כ לא תטמא לעולם', דהלא תהיה טמאה כשלא תרגיש. ועוד דאם כן תקשי הוכחה זו לרשב"ג פרק כל היד⁴⁰, וכן למאי דמסיק ש"ס התם דכ"ע וסתות דרבנן, ואם זו טהורה אפילו בשעת וסתה היכי משכחת לה? אלא ודאי ש"ס מיירי כשמרגשת עתה שהדם יוצא מן המכה. וכ"כ תוספות ואגודה שם ושאר כל הפוסקים...

ש"ך ס"ק כו

וכן כתב ערוך השלחן בדעת הרמ"א:

מיהו זהו מילתא דפשיטא, דגם רבינו הרמ"א מודה דכשמרגשת עתה ברגע זו שיוצא הדם ממכתה, דגם בשעת וסתה טהור [שם]. ואף ש"ל דגם דם נדה מעורב בזה, מ"מ כולי האי לא חששו.

ערוך השלחן סעיף נז

כאמור, הרמ"א התיר לתלות במכה שאינה יודעת שמוציאה דם דווקא בבעלת וסת קבוע שלא בשעת וסתה. אולם לכאורה נראה לומר שדברי הרמ"א אינם אלא בהרגשה ודאית ("דם ראייתה", "שהדם יוצא"), מה שאין כן בבדיקת עד שאינו אלא ספק הרגשה.

³⁶ סימן ה סעיף ו.

³⁷ סימן מח.

³⁸ לפשט פסק המחבר אפילו בשעת וסתה כשיטת הרשב"א. וכן כתב הגר"ע יוסף בדעת המחבר. והביא ש"כ"כ רוב האחרונים בדעת מרן הש"ע" (משמרת הטהרה ח"א סוף עמ' רלא - רלב).

³⁹ ושמה יש לומר שהאשכול החמיר לתלות במכה רק שלא להחזיקה כרואה מחמת תשמיש, אך לא לעניין לאסרה על בעלה, משום שחשש שהתשמיש גורם לבא הוסת (ומכח הספק אגב המכה רק אסרה על בעלה ככל רואה וסת). אולם בימינו אנו יודעים בוודאות שאין אשה קובעת וסת לראייה מחמת תשמיש, אלא רק לעובדה שמדממת מחמת תשמיש – שדרך התשמיש לגרום לחיכוכים אגב מצבים רפואיים בעייתיים (ראו בספרי 'סוגה משושנים' במבוא הרפואי לסימן קפו). לכן, כל שיודעת שיש לה מכה באותו מקום, אם קיי"ל שיכולה לתלות בכך, ק"ו שתוכל לתלות בשעת תשמיש, שהרי ישנה ריעותא נוספת של התשמיש שדרכו לפגוע באותן מכות. ראו במה שהארכתי בספרי (שם, סימן קפו) בעניין ההכרעה כדעת הש"ך, שבעלת וסת שאינה קבוע פטורה מלבדוק ג' פעמים ראשונות בתחילת נישואיה (שאינה רואה מחמת תשמיש). יעויין שם. ובייחוד שהכרעת הגר"ע יוסף לחומרא אינה מעיקרא דדינא אלא כחומרא, כמבואר במפורש מלשוננו.

⁴⁰ נדה טו ע"א.

זאת משום שהרמ"א פסק במפורש שכאשר יש ספק נוסף, גם בעלת וסת שאינו קבוע יכולה לתלות במכתה שאינה יודעת שמוציאה דם, משום שהספק הנוסף מצטרף לספק ספיקא. ואם כן שמא הוא הדין בבדיקת עד אצל בעלת וסת שאינו קבוע, אף שאין די בספק שמא הדם מן המכה, עם זאת ספק זה מצטרף לספק שמא לא הרגישה שהרי בבדיקת העד רק "דילמא ארגשה"⁴¹.

עוד יש לציין לפסק שהובא באורות הטהרה⁴² בשם הגר"ז גולדברג⁴³, שאם יש מכה באותו מקום ומצאה מעט דם על עד בדיקה, אם אין דרכה לראות את וסתה בכמות מועטת כזאת, יכולה לתלות במכה אפילו בשעת וסתה. ומשמע שכך הדין אפילו לפוסקים כרמ"א וסיעתו (שהרי במציאות כזו לא מתקיימת סברת התוספות "וכי לעולם לא תהא נדה").

כאמור לעיל, הרמ"א פסק בבעלת וסת שאינו קבוע, להקל לתלות במכתה אף אם אינה יודעת שמוציאה דם, כל עוד אינה יודעת בוודאות שהדם בא מן המקור. בטעם הדבר כתב הרמ"א שהוא "מכח ספק ספיקא: ספק מן הצדדים או מן המקור, ואם תמצא לומר מן המקור, שמא הוא מן המכה". ומקורו מהשערי דורא⁴⁴. אלא שהש"ך השיג עליו, שמוכח מהפוסקים שכל שאינה יודעת אם מכתה מוציאה דם טמאה ואינה יכולה לתלות במכתה גם אם אינה יודעת אם בא הדם מן המקור. והוסיף להקשות על הספק ספיקא של הרמ"א, שאין לאומרו משום שהוא ספק ספיקא שאינו מתהפך ומשם אחד:

...אדרבה מוכח להדיא מהגמ"י וסה"ת איפכא, דאפילו אינה מרגשת כשהדם נופל מהרחם, אלא שבדקה באותו מקום מצאה דם, טמאה אם אינה יודעת שמכתה מוציאה דם. וזה ברור, והכי משמע פשוט דברי הפוסקים, דאפילו בסתמא צריך שתדע שמכתה מוציאה דם. ותו קשיא לי על הרב, דמאי ספק ספיקא הוא זה, הא איכא למימר מיד דלמא דם נדה כה"ג לא מיקרי ס"ס כלל, וכמ"ש בדיני ספק ספיקא בדין י"א וי"ג ע"ש. שוב מצאתי בתשובת מהר"מ מלובלין סוף סימן קי"א שכתב על הגהות הרב שיש לפקפק על חלוקי דיניו, וכולי האי ואולי כוון למה שכתבתי.

ש"ך ס"ק כב

אולם ערוך השלחן כתב לחזק את דברי הרמ"א ודחה את קושיות הש"ך:

ואף על גב דלכאורה הכל שם אחד, דמה לי אם היא בצדדין או במקור, סוף סוף דם מכה הוא ואין זה רק ספק אחד. ובאמת הקשו עליו כן [ש"ך סק"ב], אך כבר ביארו הגדולים דהוי ספק ספיקא גמור, דספק אחד מתיר יותר מחבירו, דאם מהצדדין גם הדם טהור, ואם מהמקור האשה טהורה והדם טמא, דקיי"ל מקור מקומו טמא [כרו"פ ונוב"י]. וגם אין לשאול דהרי ספק ספיקא זה אינו מתהפך, שלא תוכל לומר ספק מכה ספק נדה ואת"ל וכו', דכיון דזהו דם נדה א"כ בוודאי טמאה. אמנם גם זה אתי שפיר אף למאן דמצריך בספק ספיקא מתהפך, דכל שאתה צריך לחקור מאין בא הדם א"צ להיות מתהפך [מנ"י סק"כ], כמו בדרוסה בספק על ספק לא על, כמבואר בסי' ק"י בכללי ספק ספיקא.

ערוך השלחן סעיף נו

ג. תלייה במכה עקב כאב כשאינה יודעת שיש לה מכה

הגרא"י ולדנברג כתב בתשובה שכאב באותו מקום אצל מסולקת דמים נחשב כמכה שאינה יודעת שמוציאה דם, ויכולה לתלות בכך:

וכמו"כ ראיתי בספר שו"ת יד יוסף חיו"ד סי' ס"ח, שמובא תשובה מהגאון רי"ש נאטנזאהן ז"ל שהשיב ביתר על כן: דלגבי מעוברת אפילו כאב הוי כמכה, מכיון שהיא בחזקת מסולקת דמים. ולא מיבעיא לאחר ג' חדשים, אלא אף תוך ג"ח לא שנא כל כך, וא"כ מהראוי לתלות שהיא מן המכה מן הצדדים. וכיוצא בזה נמצא בשו"ת גאוני בתראי סי' כ"ח לענין מינקת, דתלינן אף במכה שא"י מוציאה דם. וכ"כ בצלעות הבית סי' י"ג הנספח לבית מאיר. ואף דהם מיירי במכה רק שא"י אם מוציאה דם, לפענ"ד גם כאב דינו כמכה שא"י שמוציאה דם לענין זה, כיון שהיא מעוברת עיין שם ביד יוסף.

⁴¹ וראו לקמן הערה 46. ובספק ספיקא זה נראה שאף הש"ך יודה, שהרי ודאי שאינו משם אחד והוא מתהפך.

⁴² פרק ה סעיף טו.

⁴³ שם הערה כט.

⁴⁴ סימן ו.

באורות הטהרה⁴⁵ כתב שנחלקו הפוסקים "אם יש כאב... אם אפשר לתלות בה דוקא כשידוע שיש מכה או שמא אף באין מכה ידועה, והכאב מהווה הוכחה על קיומה"⁴⁶. והביא שם שבמסולקת דמים ודאי שיש להקל. וכן כתב שכשנוטלת הורמונים דינה כמסולקת דמים. יעויין שם.

ונראה לעניות דעתי שאם הרגישה כאב בבדיקת עד וראתה דם בעד, אם הוא שלא בשעת וסתה ניתן להקל גם כאשר אינה מסולקת דמים, שהרי אנו פוסקים שבכל ספק נוסף אין חוששים ל"דילמא ארגשה"⁴⁷. ואף בשעת וסתה אפשר לסמוך על סברת הגרז"ן גולדברג שהובאה לעיל⁴⁸, שאם מצאה מעט דם על עד בדיקה, מכיוון שאין דרכה לראות את וסתה בכמות מועטת כזאת, אף בשעת וסתה ניתן להקל לתלות במכה שאינה יודעת שמוציאה דם; ומכיוון שכתב הגר"י ולדנברג ש"כאב דינו כמכה שא"י שמוציאה דם", ממילא תוכל לתלות דם שנמצא בבדיקת עד בכאב שהיה לה בשעת הבדיקה (אולם פשוט שהבדיקה לא עלתה לה⁴⁹).

תלייה בהתקן תוך רחמי

באסיא סג-סד⁵⁰ הביא הרב ד"ר מרדכי הלפרין רקע רפואי הלכתי לדימומים מחמת התקן תוך רחמי (IUD).

הרב הלפרין כתב שם כי "אחת מתופעות הלוואי של הת"ר⁵¹ היא...תוספת ימים בהם מתרחש דימום או הכתמה במהלך החודש", אמנם "תופעת לוואי זו משתנה מאישה לאישה ומהתקן להתקן, אך אצל נשים רבות נוצרת פגיעה קשה, ולעיתים בלתי הפיכה בחיי המשפחה... ולא מעטים בני הזוג שאינם מצליחים להגיע בשלום לליל טבילה עקב הכתמות או דימומים אותם גורם ההת"ר"⁵².

לאור זאת העלה שם הרב כי "מצב רגיש זה מחייב בירור מעמיק על המשמעות ההלכתית של הכתמות ודימומים הנגרמות על ידי הת"ר. אם מדובר בדם מכה – יש פתח תקוה...".

הרב הביא שם חוות דעת של ד"ר יעקב לוי שהעלה שלוש סיבות מרכזיות הגורמות לדימומים הנ"ל⁵³:

- א. המכשיר [ההתקן] מגרד או דוקר את הרירית הפנימית של בית הרחם, וגורם שם מכה (פצע) המוציאה דם. יש להדגיש שנוכחותו של המכשיר בתוך הרחם איננה מוכיחה עדין שיש שם פצע מדמם, ואם אנו רואים דימום, אין מכך הוכחה שהדם נובע מתוך הפצע. יש רק הוכחה שבתוך הרחם נמצא גוף העלול לגרום לדימום.
- ב. המכה הזו מביאה לידי זיהום ודלקת הרירית וכיבים בבית הרחם כיבים כאלו מוציאים לפעמים דם.
- ג. המכשיר [התקן] מגביר את הדימום של הוסת, ולכן יש להחשיב את הדם שבימים אלה כדם הוסת. לפעמים נמשכת הוסת זמן ארוך יותר בצורה של דימומים קלים או כתמים. אם ימים

⁴⁵ עמ' 174.

⁴⁶ ראו משמרת הטהרה ח"א עמ' רלו.

⁴⁷ ראו כרתי ופילתי סימן קפג ס"ק ב. ובמשמרת הטהרה (ח"א עמ' יט) הביא מהסדרי טהרה, שאף על גב שקיימא לן שדם בבדיקת עד הינו ספיקא דאורייתא שבא בהרגשה, עם זאת ניתן להתירו על ידי תלייה: "ומיהו אע"ג דבהרגשת עד הוא ספק דאורייתא, מ"מ היכא דאפשר למיתלי תלינן. וכן כתב הב"י סי' קצ... וכן מוכח מהתוס' (נדה דף יד ע"א ד"ה 'ולמחר') ורשב"א... דסבירא להו בבדיקה בעד הברוק לה וטחתו בירכה, דבפחות מגריס ועוד טהור, משום דתלינן במאכולת" (סדרי טהרה, סימן קפג ס"ק ב). וכן פסק הט"ז: "...דאף בספק שהוא על ידי בדיקה, מהני בו לתלות בשום דבר... דאין כאן ספק דאורייתא כיון שלא הרגישה בדם מן המקור..." (סימן קצ ס"ק כג). וכן האריך שם הט"ז להלכה ולמעשה: "...דאף בספק שהוא על ידי בדיקה מהני בו לתלות בשום דבר. ע"כ נ"ל באשה שרגילה להוציא דם מבית הרעי שלה ע"י איזה סבה, ובדיקה עצמה אפי' בעד הברוק, ובשעת הבדיקה נגעה גם שם תולה בה שלא בשעת וסתה, דאין כאן ספק דאורייתא כיון שלא הרגישה בדם מן המקור. וכמ"ש ב"י כאן בד"ה ומ"מ כו' וז"ל: 'ונ"ל דהיכא דאיכא למיחש שמא בא הדם בעד זה מחמת שנתעסקה סמוך למקום שהעד שם במיני דמים תולין בהם אפילו יותר מכגריס... כיון שלא הרגישה ביציאת הדם מגופה... עכ"ל. והכי נמי באי דינא שזכרנו הוה ממש כן... וכתבתי זאת לפי שראיתי מורה אחד שהורה להחמיר בזה, ונראה לי דטעה בדבר פשוט".

והביא במשמרת הטהרה (שם) "שכן הסכימו האחרונים".

⁴⁸ הובא באורות הטהרה פרק ה הערה כט.

⁴⁹ אלא אם בדיקה ג' פעמים וכל פעם רואה באותו צד, או שמוכח באופן אחר שהדם מן הצדדים כגון שהרגישה כאב בבדיקתה וראתה על העד הפרשה טהורה ונקודת הדם נמצאה בחלק אחר על העד שלא במקום הפרשה, שבכגון זה נראה שהדם בא מן הצדדים (כעולה מפסק המחבר דלעיל, סעיף ז). במקרים כאלה וודאי שהבדיקה תוכל לעלות לה לבדיקת נקיים להצטרף לבדיקת ראשון או שביעי, שבביל שתהיה לה גם בדיקת ראשון וגם בדיקת שביעי (בייחוד שעל אף שהמחבר כתב שאין להקל בפחות מבדיקת ראשון ושביעי, לשיטת רוב הראשונים בדיעבד די בבדיקה אחת, כמבואר בסימן קצו).

⁵⁰ עמ' 138.

⁵¹ התקן תוך רחמי.

⁵² שם עמ' 139.

⁵³ שם מנה סיבה רביעית, אך זו נשללה במהלך השנים על סמך מידע רפואי-מדעי מעודכן (ראו שם, עמ' 141 סעיף ד – "על פי הידע הרפואי מדובר בדם מכה" ובהערה 15 שם).

ספורים אחרי הפסקה מוחלטת של הוסת מופיעים דימומים או כתמים, אין להניח שבהם מתחילה וסת חדשה, אלא – מבחינה רפואית – אפשר לתלות את אלו במכה שברחם...

אסיא סג-סד, עמ' 141-140

הרב הלפרין ביאר שם את ההשלכות ההלכתיות של אפשרויות אלו:

שתי הסיבות הראשונות לדימום, הן יצירת "מכה" ברחם, שהדם הנובע מחמתה איננו אוסר. הסיבה השלישית להארכת דימום הווסת, משמעותה הפיזיולוגית היא שילוב של דימום וסת עם דימום של פציעה (או "מכה"), כאשר כל זמן שעדיין נמשך גם הדמום הווסתי, ברור שלא ניתן להקל עקב צירוף מקביל של דם מכה.

אולם אצל אישה בעלת וסת קבוע שהווסת לרחמה הת"ר, אם מופיע דימום לאחר סיום הדימום הווסתי, לכאורה צודק ד"ר יעקב לוי במאמרו ב"נועם", שאפשר לתלות את הדימום בדם מכה הנובע מהת"ר.

שם, עמ' 141-142

מה שכתב הרב הלפרין לתלות באשה בעלת וסת קבוע שלא בשעת וסתה, נראה שהוא הדין בבעלת וסת חצי קבוע כל שלא הגיעה לימים שבהם היא עלולה לראות (שהרי בימים אלו היא כבעלת וסת קבוע שלא בשעת וסתה⁵⁴).

ומכל מקום הביא שם הרב הלפרין את הכרעת הגר"ע יוסף שאכן הקל לאשה עם התקן תוך רחמי ("טבעת ברחם") לתלות דימומים שאינם בשעת וסתה במכה הנגרמת מחמת ההתקן:

אשה שיש לה טבעת ברחם למניעת הריון, וראתה ע"י בדיקת עד שלא בשעת וסתה, והרופא אומר שהטבעת גרמה לה דימום, נראה שיש מקום להקל בזה, כיון שכשלא בשעת וסתה הרי היא כמסולקת דמים, וכמ"ש בחי' הרמב"ן (נדה טו.) וכ"כ הר"ן (פ"ב דשבועות). ולא שכח שתראה דם נדה שלא בשעת וסתה, וכמ"ש המהרש"א (כתובות ט.) והב"ש אה"ע (סי' סח), ובשו"ת עין יצחק (חיו"ד סי' יז), וכן צידד הסדרי טהרה (סי' קפז ס"ק יד). ע"ש. לכן יש לתלות הדבר במכה.

משמרת הטהרה, ח"א עמ' רנג

כאמור, הגר"ע יוסף הקל לתלות שלא בשעת וסתה, ועל אף שממה שכתב ד"ר לוי (באפשרות ג) עולה שרק "אם ימים ספורים אחרי הפסקה מוחלטת של הוסת מופיעים דימומים או כתמים... מבחינה רפואית – אפשר לתלות את אלו במכה שברחם", אין זה אלא הגדרה של סבירות גבוהה לשם השערה רפואית (כפי שדייק לכתוב: "מבחינה רפואית"), אולם הלכתית אין הכרח לסבירות מובהקת, וכל שהפסיקה בטהרה יצאה מחזקת רואה⁵⁵, ולכאורה היא אינה בשעת וסתה⁵⁶ ודי בזה בשביל שתוכל לתלות. וכפי שפסק הגר"ע יוסף, שלא בשעת וסתה יכולה לתלות את הדימום במכה הבאה מחמת ההתקן.

כעדונו של ד"ר יעקב לוי הובא מפרופ' רוי הומברג⁵⁷:

לפי דעתי דימומים בין וסתיים בנוכחות התקן תוך רחמי הם כתוצאה מחכוך ההתקן בריירת הרחם. בשלבים מסויימים של המחזור הביוצי סביבת ההורמונים גורמת לריירת רחם דקה ובגלל מגע פשוט של ההתקן התוך רחמי עלולה להווצר שריטה הגורמת לדם טיפתי. דיעה זו מקבלת חיזוק מהספרות המקצועית והיא מקובלת היום בקרב רופאי הנשים.

אסיא שם עמ' 144

וכן הובא שם שהסכימו פרופ' ג'והן גילבוד וד"ר אורי לוי.

⁵⁴ ראו תרומת הדשן, סימן רמז ושו"ע סי' קפו סעיף ג. ובנידון דידן לגבי בדיקת עד, שמא גם בבעלת וסת שאינו קבוע תוכל לתלות משום שספקות אלו (של דימומים מחמת ההתקן) מצטרפות לספק שמא כלל לא הרגישה (ראו לעיל הערה 46).

⁵⁵ ראו למשל חידושי הרמב"ן נדה דף ה ע"א: "...שבדיקת הפסקה שהיא מעלה אותה מטומאה לטהרה ומוציא אותה מחזקה לחזקה...".

⁵⁶ כפי שכתב הרב אליעזר מלמד: "...רק לאחר שתפסוק בטהרה, אם תמצא דם בבדיקה הפנימית מעבר לימים שהיתה רגילה לראות, תוכל לתלות שהוא מפצע שנגרם מההתקן. כמו כן, אם לאחר שתפסוק בטהרה, תראה כמות גדולה של דם, כדוגמת הדם שמוציאים לקראת סיום הווסת, יש להחמיר, שכן לעיתים רוב דם הווסת יוצא ברציפות, ואח"כ פוסק ושוב חוזר לצאת עד סיומו" (פניני הלכה,

טהרת המשפחה, פרק ב, הערה 16).

⁵⁷ מנהל יחידת הפריין בביה"ח השרון.

כעולה מפסק הגר"ע יוסף הכריע להלכה בפניני הלכה:

...דם שיצא בעקבות פצע ברחם אינו מטמא...

לפיכך... אשה שיש ברחמה 'התקן תוך רחמי' למניעת היריון, ולאחר סיום וסתה מצאה כתמים על לבניה – טהורה. שכן ידוע שהתקנים אלו לעיתים פוצעים את הרחם וגורמים לדימומים, ובדיני כתמים תולים להקל. ואם הדם נמצא בבדיקה פנימית, יש מחמירים, מפני החשש שמא דימומים אלו נגרמים כתגובה דלקתית למציאות ההתקן ברחם, שגורמת להתפרקות הריית כדוגמת מה שקורה בווסת, ולכן אין דינם כדין דם פצע. אולם להלכה, לאחר שהווסת הסתיים ופסקה בטהרה, גם אם הדם נמצא בבדיקה פנימית, כל זמן שאינו מרובה כדרך וסת, ניתן לתלות שהוא דם שיצא מפצע שנגרם על ידי ההתקן. אמנם כדי לצאת מהספק, נכון שאשה שיש לה התקן שגורם לדימומים, תימנע מקיום בדיקות פנימיות שאינן הכרחיות לטהרתה, ומלבישת תחתונים לבנים.

פניני הלכה, טהרת המשפחה, פרק ב, סעיף יד

אכן יש שחלקו על הכרעת הרב מלמד, בטענה שאין לרמות בין מכה שאינה יודעת שמוציאה דם שתולים בה, מכיוון שבאשר היא מכה, הרי שדרכן של מכות לגרום לדימומים, לבין התקן תוך רחמי שכשאינו ידוע שהוא גרם אצל האשה לדימום אין לתלות בו אף שלא בשעת הווסת (דהיינו שלא שמענו אלא תלייה במכה).

אולם במחילה מכבוד תורתם של החולקים, כאמור לעיל, לדעת הרשב"א ודעימיה⁵⁸ שהקל לתלות במכה שאינה יודעת שמוציאה דם אפילו בשעת וסתה, נראה שהתלייה בהתקן הינה פשוטה ביותר, משום שנראה שכוונת הרשב"א שבשונה מתלייה בכתמים, שבהם "תולה בכל דבר שהיא יכולה לתלות"⁵⁹, בהרגשה ואפילו בספק הרגשה צריכה שתהיה לה איזו שהיא אינדיקציה מובהקת יותר – קונקרטית יותר. לדעת הרשב"א אם מרגישה האשה שיש לה מכה, גם אם היא אינה יודעת שמכה זו מוציאה דם, הרי יש כאן משהו קונקרטי. ודי בכך.

אכן כאמור, מצינו ראשונים רבים שחלקו על הרשב"א וסברו שבשעת וסתה לא די באינדיקציה אפילו קונקרטית על מנת לתלות (שהרי מעתה, בהימצא באשה מכה ברחמה "...לעולם לא תהא נדה? והלא קודם מכה הוה לה וסת"⁶⁰), ובשביל לתלות במכתה בשעת וסתה הצריכו שתדע שמכתה מוציאה דם כעת⁶¹. אולם גם לדידם – כפי שביאר מהרא"י על פי המרדכי וכפסק הרמ"א – דווקא אשה שאין לה וסת צריכה שתדע שמכתה מוציאה דם, מה שאין כן בעלת וסת קבוע שלא בשעת וסתה (וממילא גם בעלת וסת חצי קבוע שלא בשעת וסתה קודם הימים שעלולה לראות), יכולה לתלות גם במכה שאינה יודעת שמוציאה דם.

יוצא איפוא שבין לרשב"א (ופסק המחבר) ובין למהרא"י והמרדכי (ופסק הרמ"א), שלא בשעת וסתה יכולה לתלות דימומים בפצעים, ובלבד שתלייה יהיה יסוד אפשרי. ואף שאינה יודעת שמכתה מוציאה דם, די בנוכחות המכה, משום שאגב קיומה יש במה לתלות את הדימום.

מעתה נראה פשוט שאין הבדל בין מכה שאינה יודעת שמוציאה דם לבין התקן שאינה יודעת שהוא גרם לדימום, וכשם שתולה במכה, מהטעם שמכה באשר היא עשויה לגרום לדימום, כך תולה בהתקן שהרי עדות הרופאים שהוא עשוי לגרום לדימום.

יתר על כן, נראה פשוט שגם לדעת הט"ז (שכאמור לעיל החמיר ביותר, ובשונה מהרמ"א סבר שאף שלא בשעת וסתה אינה יכולה לתלות במכה שאינה יודעת שמוציאה דם), תוכל לתלות דימומים שלא בשעת וסתה בהתקן תוך רחמי. זאת משום שכאמור לעיל, גם לדעת הט"ז יכולה לתלות במכה שאינה יודעת שמוציאה דם כאשר ידוע כי מכה מסוג זה עשויה לדמם: "...ועוד נ"ל אם יש לה מכה שרגילין נשים אחרות לראות דם ממכה כזו, אע"פ שזו אינה יודעת יש לתלות במכה"⁶². שהרי אחר עדות הרופאים ברור שאף שאיננו יודעים האם באשה שלפנינו ההתקן גרם לדימום (שלא בשעת וסתה), עם זאת מכיוון "שרגילין נשים אחרות לראות דם" מהתקן כזה (במקביל ללשון הט"ז: "ממכה כזו"), "אע"פ שזו אינה יודעת – יש לתלות...".

אכן בימי קדם האינדיקציה היחידה לדבר שיכלה האשה לתלות בו דימום של פצע היתה מכה פנימית, ולכן הפוסקים דיברו על 'מכה שיודעת שמוציאה דם' ו'מכה שאינה יודעת שמוציאה דם'. אולם אין בעובדה זו בכדי להוכיח שתלייה מתקיימת דווקא במכה, ולא בכל דבר אחר שדרכו לגרום לפציעות מכאניות וכדו'⁶³.

⁵⁸ שכאמור, כן נראה הכרעת המחבר.

⁵⁹ משנה נדה ח, ב.

⁶⁰ תוספות נדה דף טז ע"א ד"ה ימר סבר.

⁶¹ כמבואר בתוספות לעיל ובש"ך סימן קפז ס"ק כו.

⁶² ט"ז סימן קפז ס"ק י.

⁶³ במילים אחרות עיקר העניין בסוגייתנו הוא שיהיה יסוד לתלייה ומניין לומר שדווקא תלייה במכה.

אכן בימי קדם היכולת לתלות דימום שאינו אוסר הייתה בעיקר במכה, אולם פשוט שבכל אופן שבו תהיה תלייה קונקרטית בדבר אחר העלול לגרום לדימום שאינו אוסר, תוכל לתלות בו, כשם שבנוסף לדין תלייה במכה אנו מוצאים בדברי חז"ל והפוסקים תלייה בדם שאינו ממערכת הרבייה (אלא ממערכת השתן כאשר יצא הדם יחד עם מי רגליים. ראו סימן קצא).

מפסק הגר"י ולדנברג⁶⁴ שהבאתי לעיל⁶⁵ שהכריע ש"כאב דינו כמכה שא"י שמוציאה דם", מוכח שלא חייבת לומר דווקא "מכה יש לי", אלא די שנדע לומר שיש אצל האשה משהו קונקרטי שנוכל לתלות בו. בין שיהיה מכה, בין שיהיה כאב העשוי להעיד על מכה ובין שיהיה גוף זר העשוי להעיד על מכה הנגרמת מחמתו⁶⁶.

כך נראה מפסק הגר"ע יוסף דלעיל שהקל לאשה עם התקן תוך רחמי ("טבעת ברחם") לתלות דימומים שאינם בשעת וסתה במכה הנגרמת מחמת ההתקן, וברור שלא הצריך הגאון שהרופאים יבדקו את האישה הנידונית. ומה שכתב "והרופא אומר שהטבעת גרמה לה דימום", היינו שטבעת כזו גורמת לדימום וכדברי הט"ז שהקל ב"מכה כזו"⁶⁷.

כהבנה זו בדעת הגר"ע יוסף כתב לי במפורש בנו הראשון לציון הגאון הרב יצחק יוסף שליט"א: ובמה שדן⁶⁸ לגבי התקן תוך רחמי, הנה יש בזה שתי סוגים, יש התקן שמפריש הורמונים כדו... וכיון שזה גורם לשינוי הדמים עצמן, קשה לתלות להקל, אבל יש התקן שאינו מפריש הפרשות ואינו גורם לשינוי מערכת הוסת וכו' שבאשה, ולכן בזה כאשר הרופאים טוענים בבירור שהתקן כזה גורם להפרשת דם על ידי חיכוך ועושה פציעה שמוציאה דם יש כמה פוס' שמקילין בזה לתלות דם שראתה שלא בשעת הווסת. ובטה"ב לא חילק. אבל כמה ת"ח חשובים ביארו בזה, ועוד חזון למועד.

הסכמת הראשון לציון לספר 'סוגה משושנים'

כאמור, דייק הרב לומר "שהתקן כזה" גורם להפרשת דם על ידי חיכוך וכו', ולא שהתקן זה (וזהו פשט גדר "תלייה" בכל התורה).

וכן הסיק בפשטות מלשון הגר"ע יוסף שנשמט אברהם (ח"ב עמ' קצג): "שכל שהדימום לא בא בזמן הוסת הוא נחשב כדם מכה והאשה טהורה" (ללא עדות על האשה הספציפית). וכן פסק הגר"א אברז'ל⁶⁹.

האמור עד כה הוא בהתקן לא הורמונאלי. אכן בהתקן הורמונאלי המציאות סבוכה יותר (כפי שכתב לי הגר"י יוסף), משום שבזמן ההסתגלות להתקן זה (לעיתים עד כדי חצי שנה מזמן הכנסת ההתקן) שכיחים ביותר דימומים והכתמות שידוע שאינם מחמת חיכוך ופציעה של ההתקן בדופן הרחם. אולם לכאורה גם בהתקן זה סוף סוף נמצא בחלל הרחם גוף זר העלול לגרום לפציעה מכאנית, על כן נלע"ד שבמקרים מסויימים יש מקום לשקול תלייה גם עם התקן זה⁷⁰.

עצה למעשה

כאמור לעיל, הרב מלמד סיים שבשביל שכלל לא תצטרך האשה לתלות דמים שעל עד בדיקה בהתקן הנמצא ברחמה, תמעט בבדיקות שבעה נקיים:

...אמנם כדי לצאת מהספק, נכון שאשה שיש לה התקן שגורם לדימומים, תימנע מקיום בדיקות פנימיות שאינן הכרחיות לטהרתה, ומלבישת תחתונים לבנים.

פניני הלכה, טהרת המשפחה, פרק ב, סעיף יד

ברצוני להוסיף על דבריו הנכוחים, שכדאי להדריך נשים עם התקן הגורם להן להכתמות בין וסתיות, שאת הבדיקות שהן עושות יעשו בעד צר שאין בו רוחב ג' אצבעות. וכן יתנו דעתן בשעת הבדיקה שאינן מרגישות, וכך

⁶⁴ שו"ת ציץ אליעזר חלק ו סימן יט.

⁶⁵ סעיף ג: "תלייה במכה עקב כאב כשאינה יודעת שיש לה מכה".

⁶⁶ אכן בחוות דעת (ביאורים סימן קפז ס"ק ז) העלה לומר שכאב אינו כמכה שאינה יודעת שמוציאה דם: "דשאני התם דליכא מכה רק כאב, ואף דהט"ז הביא בשם מהר"י ווייל דכאב עדיף ממכה, נראה דאין כוונת מהר"י ווייל לומר כלל דכאב יהיה עדיף ממכה, דאין זה שום סברא כלל, דעינינו רואות ההיפך דמכה דרכה להגלע ולהוציא דם וליחה, מה שאין כן כאב דהרבה כאבים שאינן בני דמים... אבל סתם כאב שאינו ידוע אם מוציא דם ודאי גרע ממכה, וזה מבואר לחוש, וכן כתב הגאון חכם צבי בתשובה סימן מ"ו, ע"ש. כן נראה לי ברור". אולם נלע"ד שגם החוות דעת יודה בהתקן שהוא עדיף מכאב, שהרי הרופאים מעידים שמצוי שהתקן תוך רחמי גורם לשריטות פנימיות ולהוצאת דם.

⁶⁷ ראו נשמת אברהם (ח"ב עמ' קצג) לגבי דימומים בין וסתיים (כלשונו שם: "באמצע המחזור"), שהעיד בשם הרב ד"ר מרדכי הלפרין: "שרוב הסיכויים שמדובר בדם מכה".

⁶⁸ בטהרת הבית (הערה שלי).

⁶⁹ שו"ת דברות אליהו ח"ו סי' לו.

⁷⁰ נלע"ד כי אפשרות התלייה בהתקן הורמונאלי משתנה בין אשה לאשה ובאותה אשה בין זמנים שונים (אינו דומה זמן תחילת השימוש בהתקן – בתקופת ההסתגלות, לימים שלאחר תקופה זו). אין לדמות נשים שהכתמות אצלן רצופות משעת החדרת ההתקן (והוסת אצלן נעשה לא סדיר) לנשים שלא חוו הכתמות רצופות (ובייחוד אם ההתקן גורם שהווסתות הופכות אצלן לקלות וקצרות יותר, ובמקרים מסויימים, אף גורם אצלן להפסקת הדימום לגמרי). אין לדמות הכתמות ניכרות (התפרקות ניכרת של רירית הרחם) להכתמות מקומיות קטנות מאוד המאפיינות חיכוך מקומי של רירית הרחם (כלשונו של פרופ' המבורג: "...שריטה הגורמת לדם שיפתי"). וכן על זה הדרך.

יוכלו לצרף ולסמוך על פוסקים רבים⁷¹ שבאופן זה כלל לא חששו בבדיקת עד לספק דאורייתא (משום "דילמא ארגשה ולא אדעתה"). וכפי שפסק הגר"ע יוסף ש"אם אמרה: 'ברי לי שלא הרגשתי ביציאת הדם', אפילו אם הכניסה את העד בעומק הרחם, הרי זו טהורה מן התורה, ואינה טמאה אלא טומאת כתם מדרבנן⁷²" (טהרת הבית, סי' א סעיף ה), וכשאינן ג' על ג' אצבעות בעד, לא נאסר מחמת כתמים דרבנן⁷³.

⁷¹ בספר לחם ושמלה (סי' קפג סק"ב) הכריע על-פי שיטת המהר"ם (הובא בהגהות מיימוניות איסור"ב פ"ד אות כ) וסיעתו (תשובת המהר"ם לובלין סימן ב, שו"ת נטע שעשועים, יו"ד סי' כא דף טו ע"ב ד"ה 'והנה עתה', שו"ת שערי ציון ח"א סימן כו ענף א, שו"ת גבעת שאול סי' סז וכן נראה דעת הרדב"ז בחלק א סימן קמט. וראו שו"ת תפארת צבי יו"ד ב סי' א דף ו ע"ב), שפסקו שאפילו בבדיקת עד אין חוששים שמא הרגישה האשה בלא משים, כפי שהכריע בשו"ת נטע שעשועים, שעל כל פנים אם נתנה לבה בשעת בדיקת העד ויודעת בבירור שלא הרגישה, שאינה טמאה אלא מדרבנן, ותלה דין זה בדעת הרמב"ן. כעין זה כתב בשו"ת הרי בשמים תנינא (סימן קכא דף צד) וכן כתבו עוד אחרונים, כפי שהביא במשמרת הטהרה (ח"א עמ' כא).

⁷² אמנם למעשה נראה שהגר"ע יוסף חזר בו מעט מהכרעתו לסמוך על הנטע שעשועים. שהרי ביביע אומר ח"ט (אורח חיים סימן קז אות א) כתב: "מ"ש שאם בדקה בעד הבדוק ומצאה דם, אם אומרת ברי לי שלא הרגשתי, טמאה רק מדרבנן. הנה אף שכן העלתי בספר טהרת הבית במשמרת הטהרה (עמוד כא) בשם האחרונים, אולם בזמנינו נודע לנו שיש נשים רבות שלא מרגישות כלל בשעת וסתן, ואינן יודעות הרגשה מה היא, [וע' מה שהאריך בזה בערוך השלחן (סי' קפג אות סא והלאה). ע"ש]. ולאלה אי אפשר לסמוך כשאומרת ברי לי שלא הרגשתי, לכן נכון להורות להן שיעשו שאלת חכם, והיה ה' עם השופט". ומ"מ מבואר דהיינו דווקא בנשים שאינן מרגישות כלל בשעת וסתן, משא"כ בשאר נשים. וכן כתב לי בפירוש הראשון לציון שליט"א בהסכמתו לספרי 'סוגה משושנים'.

⁷³ ראו סימן קצ סעיף י ובמשמרת הטהרה (ח"א עמ' תב): "שאם אין בבגד שלש על שלש אצבעות ממש, אלא יש בו כדי לרבע ולצרף שיעור ארכו ורחבו שיהיה בו כשיעור הנ"ל, כגון שהיה ארכו שיעור חמש אצבעות ורחבו שתי אצבעות, נראה שאינו מקבל טומאה, שכן הוא השיעור בדוקא מהלכה למשה מסיני". יעוי"ש.
יש לציון שבשו"ת באהלה של תורה (ח"א סי' כה) היקל יותר – כל שאינן ג' על ג' טפחים. יעוי"ש.